

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS EEN MICRO-ONDERZOEK NAAR KINDERMOORD IN DE NEGENTIENDE EEUW IN OOST-VLAANDEREN OP BASIS VAN ASSISENDOSSIERS¹

door Mieke Heirman

1. Op het kruispunt van de alledaagse leefwereld en het juridisch systeem

Een jonge moeder die haar pasgeboren baby opzettelijk doodt. Het gebeurt niet vaak meer. Nog slechts sporadisch worden we opgeschrikt door een persbericht over een gepleegde kindermoord.

“Eind oktober 1999 beviel een 23-jarige Gentse verpleegster stiekem van een baby, een meisje. Kort daarop verstikte ze het kind met een handdoek. De volgende ochtend ging ze gewoon weer aan het werk. Het lijkje lag verborgen in de koffer van haar auto, met de bedoeling het zo snel mogelijk elders te verstoppen. De vrouw verklaarde dat er in haar leefwereld geen plaats was voor een kind.²”

“Een 30-jarige Antwerpse vrouw was ongewenst zwanger geworden en heeft haar tien dagen oude baby verstikt met een kussen. De vrouw verkeerde in penibele omstandigheden.³”

De recente kindermoordzaken krijgen, vooral onder impuls van de Dutroux-affaire, zeer veel media-aandacht. Het ministerie van justitie hoopt op die manier de kloof tussen burger en gerecht te verkleinen. ‘Wanneer een kindermoord gepleegd wordt, heeft de bevolking het recht daarover geïnformeerd te worden.’ Een andere reden voor de massale persbelangstelling is het uitzonderlijke karakter van een kindermoord. Kindermoord is vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw een zeldzaam maatschappelijk fenomeen geworden.

¹ In dit artikel worden de voornaamste resultaten weergegeven van de onuitgegeven licentiaatsverhandeling ‘Onzichtbare slachtoffers. Een micro-onderzoek naar kindermoord in de negentiende eeuw in Oost-Vlaanderen op basis van assisendossiers’, met Prof. G. Deneckere als promotor (Gent 2000).

² De Morgen, 03/11/1999.

³ Het Nieuwsblad, 30/10/1999.

Dat was vroeger wel anders. In de negentiende eeuw zagen vele jonge meisjes, die ongewenst zwanger raakten en hun kind uit hun leven wilden zien verdwijnen, het plegen van een kindermoord als enige oplossing. Het historisch onderzoek naar kindermoord sluit perfect aan bij de actuele belangstelling voor het thema.

Historisch onderzoek naar kindermoord is echter niet zo eenvoudig. Voor België zijn slechts overzichtelijke, gerechtelijke bronnen voor handen vanaf de Napoleontische periode. Napoleon maakte van kindermoord in zijn Code Pénal van 1811 een aparte misdaad. Alle ontdekte kindermoorden werden door het Hof van Assisen behandeld en opgetekend in een dossier. De vele dossiers maken een systematisch onderzoek naar kindermoord in België in de negentiende en twintigste eeuw mogelijk.

Al oogt de Napoleontische wet van 1811 omtrent kindermoord zeer nauwkeurig en wel afgelijnd, dubbelzinnigheid en vaagheid tekenen de assisendossiers. Waarom wordt in bepaalde omstandigheden de wet wel of juist niet toegepast? Is het hoe, wie en waarom van kindermoord hierbij van belang? Dit artikel gaat in op de relatie tussen de juridisch nauwkeurige wetten van 1811 en 1867⁴ en de veel moeilijker sociale realiteit.

De kindermoorddossiers van het Oost-Vlaamse Hof van Assisen boden de kans om de misdaad te reconstrueren, een profiel van dader en slachtoffer op te stellen, de straf en de motieven te achterhalen. De dossiers bewaren ook kleine fragmenten van het negentiende-eeuwse dagelijkse leven. Tegenover de grote kwalitatieve waarde van de gerechtelijke bron staat een groot nadeel. De bron heeft geen vat op de verdoken criminaliteit, waardoor enkel de geregistreerde kindermoorden kunnen worden bestudeerd.⁵

Het onderzoek naar kindermoord op basis van gerechtelijke archieven werd in de jaren zeventig geïntroduceerd door Britse sociale historici in het kader van de historische criminologie.⁶ In België konden ze met uitzondering van enkele

⁴ In het midden van de negentiende eeuw stelde minister van Justitie een commissie van juristen samen die belast werd met het voorbereiden van een nieuw strafwetboek. In 1867 werd de Napoleontische wet van 1811 over kindermoord aangepast.

⁵ Over het aandeel van de verdoken kindermoorden wordt in de internationale literatuur druk gespeculeerd. Volgens de sociaal-historicus *George Rudé* moet het cijfer van de geregistreerde criminaliteit met vier vermenigvuldigd worden om een cijfer overeenkomstig met de realiteit te verkrijgen. Volgens de historisch-pedagoge *Carine Steverlynck* was slechts één kindermoord op tien bekend bij het gerecht.

⁶ SAUER (R.), "Infanticide and abortion in nine-teenth-century Britain". In: *Population Studies*, 12, 1978, pp. 81-93. ROSE (L.), *The massacre of the innocents: infanticide in Britain 1800-1939*. London, 1980. HOFFER (P.) & HULL (N.), *Murdering mothers: infanticide in England and New-England 1558-1803*. New York, 1984. LANGER (W.), "Further notes on the history of infanticide". In: *History of Childhood Quarterly*, 2, 1972.

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

le werken⁷ op weinig navolging rekenen. Historicus René Leboutte⁸ publiceerde vanuit demografische invalshoek zeer veel cijfermateriaal zonder enige poging het fenomeen kindermoord te verklaren. De historisch-pedagoge Carine Steverlynck⁹ benadrukt in haar 'Kleine martelaars' vooral de definitie, wetgeving en publieke opinie omtrent kindermoord, zonder veel gebruik te maken van concrete kindermoorddossiers. Ideaal lijkt het mij om een combinatie van beide methodes na te streven.

Het micro-onderzoek vormt het belangrijkste onderdeel van deze studie. Al wordt zeer kort ook aandacht besteed aan de wetgeving en publieke opinie omtrent kindermoord in de negentiende eeuw. De analyse van kindermoord in een bepaalde regio in een afgebakende periode schetst de meest voorkomende omstandigheden. De bespreking van de onderzoeksresultaten eindigt met een eigen verklaringsmodel.

2. Criminalisering van een sociaal feit

Kindermoord is een fenomeen van alle mensen, tijden en culturen. De principes van een samenleving komen overeen met historisch gegroeide leefregels of berusten op algemeen aanvaarde waarden. De heersende leefprincipes worden meestal beschermd door de wetgeving.

Tot 1791 werd er zelden speciale juridische aandacht gegeven aan het fenomeen kindermoord. Afhankelijk van de gewoonte en omstandigheden werden de daders zeer zwaar of juist helemaal niet gestraft. Het was de katholieke kerk die als eerste reageerde tegen de te tolerante houding tegenover kindermoord. De kerk bouwde een sociale preventiepolitiek uit met het verbod op verkoop, achterlating en moord op kinderen.¹⁰ De strenge kerkelijke moraal

⁷ DE VOS (C.), *Kindermoord in de provincie Brabant in de periode 1832-1900*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling. Leuven, 1986. SCHOUKENS (K.) *L'infanticide devant la cour d'assises du Brabant au XIXe siècle (1811-1914)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling. Luik, 1994. WILLEKENS (K.), *Abortus, te vondeling leggen en kindermoord. Een onderzoek voor Gent (1890-1914)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling. Gent, 1982.

⁸ LEBOUTTE (R.), "L'infanticide dans l'Est de la Belgique au XVIIIe-XIXe siècle, une réalité". In : *Annales de Demographie Historique*, 19, 1983, pp. 163-192.

⁹ STEVERLYNCK (C.), *Kleine martelaars: een historisch document over misbruikte kinderen, kindermishandeling, incest en prostitutie*. Antwerpen, 1997.

¹⁰ BONDE (A.), *Etude sur l'infanticide, l'exposition et les conditions des enfants exposés en droit romain*. Paris, 1883, pp.58-60.

had echter weinig invloed op de verdoken en de als ongevallen gecamoufleerde¹¹ kindermoorden. Geheel de zestiende eeuw werden er in navolging van de Franse wet van Hendrik II¹² ordonnanties uitgevaardigd ter bestrijding van kindermoord. Volgens Hendrik II was het zwakke Middeleeuwse rechtssysteem de oorzaak van de snelle toename van het aantal kindermoorden.¹³ Niettegenstaande in de ordonnanties bedreigd werd met zeer zware straffen, bleef kindermoord op grote schaal bestaan.

Op het einde van de achttiende eeuw werd kindermoord gelijkgesteld met een gewone moord. Op doodslag, zonder voorbedachten rade, stond levenslange dwangarbeid. Een moord werd gestraft met de doodstraf. Napoleon Bonaparte maakte van kindermoord in zijn Code Pénal van 1811 een aparte misdaad. Het groot aantal kindermoorden was volgens hem het gevolg van een onaangepaste wetgeving. Zeer strenge straffen moesten het kindermoordcijfer laten dalen. Het strafwetboek van Napoleon was een codex van alle delicten en de daarbij horende straffen. Kindermoord kreeg voor het eerst in zijn geschiedenis een strikt juridische omschrijving in artikel 302 van het Napoleontische strafwetboek. Of het nu met voorbedachten rade was of niet, iedereen die zich schuldig maakte aan een kindermoord verdiende de doodstraf.¹⁴

Het provinciale Hof van Assisen had de bevoegdheid de zwaarst strafbare feiten¹⁵ te berechten met de zwaarste straffen¹⁶. Het assisenhof was geen permanent orgaan en beschikte niet over haar eigen magistraten. De voorzitter was de raadsheer van het Beroepshof die werd bijgestaan door vier beroepsrechters¹⁷, een griffier en een jury van twaalf gezworenen.¹⁸

¹¹ STORME (H.), "Kerkelijke alarmkreten over kinderversmaching door het bij zich in bed nemen van zuigelingen (16-18de eeuw)". In: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis Gesticht onder de Benaming 'Société d'Emulation' Brugge, 75, 1988, p. 5.*

¹² In Frankrijk werd op 22 december 1480 de eerste wet uitgevoerd waarbij een vrouw die haar kind vermoordde, levend werd verbrand.

¹³ CAMPER (P.), *Gedachten over de misdaad van kindermoord*. Leeuwarden, 1774, p. 4.

¹⁴ DE VOS (C.), "*op.cit*", pp.36-62.

¹⁵ Tot de zwaarste misdrijven behoorden de misdaden tegen inwendige veiligheid van de staat en de grondwet, ambtsmisdrijven (misbruik van gezag), misdaden tegen personen (moord) en de vermogensdelicten (diefstal).

¹⁶ Tot de zwaarste straffen behoorden de doodstraf, deportatie (naar een oord van ballingschap), opsluiting in een tuchthuis (5-20 jaar), verbanning en dwangarbeid. Krankzinnigheid, strafrechterlijke minderjarigheid (< 16 jaar) en zeldzame omstandigheden (noodweer) vormden de uitzonderingen voor de toekenning van de zware straffen.

¹⁷ De voorzitter van het Hof van Assisen werd later slechts door twee beroepsrechters bijgestaan.

¹⁸ FIJNAUT (C.), FABER (S.) & VAN RULLER (S.), *Criminaliteit in de 19de eeuw*. Hilversum, 1989.

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

Na de invoering van de strenge wetgeving van Napoleon ter bescherming van het kind ontstond een discrepantie tussen de geldende wetgeving en de heersende publieke opinie. Velen waren voorstanders van de bescherming van het kind, maar vonden de doodstraf in bepaalde omstandigheden te zwaar. Zij waren eerder voor de heropleving en herintegratie van delinquenten in de samenleving, dan van eliminatie van misdadigers. De Belgische juristen J. Haus (1796-1881) en J. Nypels (1804-1886) uitten als eersten hun kritiek en ongenoegen over de te strenge wetgeving. Volgens beide juristen kon kindermoord wel gepleegd worden zonder voorbedachten rade. Zij hielden hier rekening met de mentaal verwarde geestestoestand van een vrouw tijdens en kort na de bevalling. Justitieminister Lebeau gaf de twee juristen in 1832 de kans een nieuw wetsontwerp op te stellen. Dat bleek echter niet zo eenvoudig. In 1848 stelde minister van Justitie De Haussy een commissie samen van vijf juristen die belast werd met het voorbereiden van een nieuw strafwetboek. Het vernieuwde strafwetboek werd pas goedgekeurd in 1867. De nieuwe wet maakte een onderscheid tussen moord met of zonder voorbedachten rade. Er werd, indien de moeder van het kind de dader was, in de nieuwe kindermoordwetgeving rekening gehouden met de situatie van de moeder. De zwaarst mogelijke straf voor kindermoord was niet langer de doodstraf, maar tien tot twintig jaar dwangarbeid.¹⁹

3. Strenge wetten onder vuur

Naast het invoeren van wetten, werd op het einde van de achttiende eeuw een belangrijke publieke discussie geopend. Verlichtingsdenkers als Pestalozzi²⁰, Beccaria²¹ en Goethe²² wezen erop dat het invoeren van een wet in het verleden niet voldoende was gebleken om kindermoord te bestrijden. Het was volgens hen de taak van de nationale overheid om meer preventieve maatregelen in te voeren. De staat moest een uitweg bieden indien een ongewenst kind werd geboren. Pas dan kon men op kindermoord een zware straf stellen.²³

Elisabeth Badinter beaamt dat een te lakse wetgeving niet als oorzaak van kindermoord mag gezien worden. Badinter beweert dat aan het begin van de zeventiende eeuw een einde kwam aan de achteloosheid tegenover kinderen.

¹⁹ DE VOS (C.), 'op.cit.', pp.36-62.

²⁰ J. Pestalozzi (1746-1827) was een Zwitsers opvoedkundige die in 1773 een boerderij omvormde tot een kindertehuis. Hij voedde er arme kinderen op. Hij vond het gezin en de school de belangrijkste pedagogische instellingen.

²¹ Beccaria (1738-1794) was een Italiaanse jurist die enige veranderingen wilde doorvoeren in het strafrecht.

²² J. Goethe (1749-1832) was een Duits schrijver die bijzonder veel interesse toonde voor opvoeding en opvoedkunde.

²³ STEVERLYNCK (C.), "op.cit.", p. 16.

MIEKE HEIRMAN

Het moderne gezin berust volgens haar op moederliefde. Badinter ziet het ontbreken van moederliefde in het verleden als de belangrijkste oorzaak van kindermoord.²⁴ Middeleeuwse bronnen bewijzen echter dat de meeste kinderen voorheen ook liefdevol en met genegenheid zijn opgevoed.²⁵ Het overlevingsinstinct vormde vaak eerder een prioriteit dan het opvoeden en verzorgen van kinderen. Moederliefde en kindermoord lijken tegengestelde, maar in werkelijkheid zijn het universele fenomenen die altijd naast elkaar konden (en kunnen) bestaan. Het ontbreken van moederliefde kan dan ook niet gezien worden als de oorzaak van het hoge kindermoordcijfer. Het 'ontstaan' van de moederliefde²⁶ zorgde evenmin voor de daling van het aantal kindermoorden. Andere impulsen dan het 'ontstaan' van de moederliefde en de wetgeving hebben de bestrijding van het fenomeen kindermoord gestimuleerd.

De bescherming van het kind werd opgenomen in de negentiende-eeuwse sociale politiek. Er kwam aandacht voor alle bedreigingen tegenover kinderen. De hoge kinder- en zuigelingensterfte, het groot aantal vondelingen en onwettigen en het hoge kindermoordcijfer werden op de sociale agenda geplaatst. Als belangrijkste oorzaak van kinderverwaarlozing werd het hoge bevolkingscijfer aangeduid. Bij een hoge bevolkingsaan groei, werd een kind eerder als vervangbaar beschouwd. De introductie van de geboortenbeperking via seksuele onthouding en voorbehoedsmiddelen was volgens de Neo-Malthusianisten de ideale oplossing voor het bestrijden van kinderverwaarlozing. De propaganda voor het toepassen van geboortenbeperking via voorbehoedsmiddelen, seksuele onthouding en in uitzonderlijke gevallen abortus moest het aantal ongewenste kinderen beperken. Indien een ongewenst kind toch geboren werd, kon men zich voor hulp wenden tot zuigelingenconsultaties²⁷, voedsters of vondelingentehuizen²⁸. Als laatste maatregel ter bestrijding van kindermoord werd in 1906 de wet voor het verbod op levensverzekeringen voor kinderen jonger dan vijf jaar ingesteld.²⁹

Niettegenstaande de repressieve inspanningen en sociaal-politieke maatregelen bleef kindermoord in de negentiende eeuw een veel voorkomende misdaad. De inburgering van de nieuwe mentaliteit heeft bijna een volledige eeuw geduurd. De negentiende eeuw kan dan ook als overgangperiode beschouwd worden.

²⁴ BADINTER (E.), *De mythe van de moederliefde*. Amsterdam, 1989.

²⁵ MILIS (L.), "Het kind in de Middeleeuwen". In: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 94, 1981, pp. 377-390.

²⁶ BADINTER (E.), 'op.cit.'

²⁷ DE VROEDE (M.), "Consultatiecentra voor zuigelingen in de strijd tegen de kindersterfte in België voor 1914". In: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 94, 1981.

²⁸ WILLEKENS, (K.), "op.cit.", pp. 10-22.

²⁹ GUNZBURG (N.), *De wettelijke bescherming van vrouw en kind*. Brugge, 1925, p. 72.

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

4. Kindermoord in de negentiende eeuw in Oost-Vlaanderen

Het doornemen van het register van het Assisenhof van Oost-Vlaanderen van de negentiende eeuw leverde 171 gevallen van kindermoord op. Het eerste dossier werd opgemaakt in 1811 en het laatste in 1896. Het aantal dossiers komt evenwel niet overeen met het aantal reële kindermoorden. Ook de kindermoorden waarvan het dossier verloren is gegaan, zijn opgenomen in de analyse.

Slechts aan één criterium moest voldaan zijn opdat de misdaad zou berecht worden door het Oost-Vlaamse assisenhof. De kindermoord moest gepleegd zijn op het grondgebied van de provincie. J.L., geboren te Moerkerke (West-Vlaanderen) en woonachtig te Aardenburg (Zeeland, Nederland), werd bij de ontdekking van een kindermoord in 1839 veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf door het Oost-Vlaamse assisenhof.³⁰

Tabel 1: Het aantal door het assisenhof berechte kindermoorden in de provincie Oost-Vlaanderen voor de periode 1810-1899.³¹

1810-1814	2	1855-1859	9
1815-1819	4	1860-1864	15
1820-1824	8	1865-1869	9
1825-1829	8	1870-1874	7
1830-1834	13	1875-1879	6
1835-1839	15	1880-1884	14
1840-1844	10	1885-1889	10
1845-1849	7	1890-1894	10
1850-1854	8	1895-1899	16
TOTAAL			171

Duidelijk is dat de berechting van kindermoord in het begin van de negentiende eeuw nog op gang moest komen. Pas in 1811 is kindermoord een aparte misdaad geworden, waardoor de procedure in het begin van de negentiende eeuw nog niet helemaal op punt stond. Het eerste kwartaal van de negentiende eeuw is gekenmerkt door een verdubbeling van het aantal kindermoorden per vijf jaar. Na 1825 lijken het onderzoek en de berechting van kindermoord meer de aandacht te trekken van het gerecht. In geen enkele andere vijfjarige periode zijn gedurende de negentiende eeuw ooit nog minder dan vijf kindermoorden opgetekend. In de tabel zijn naast de jaarlijkse schomme-

³⁰ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen Oost-Vlaanderen, doos 477, dossiernummer 4822.

³¹ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen Oost-Vlaanderen 1810-1899.

MIEKE HEIRMAN

lingen duidelijke hoogte-en laagtepunten merkbaar. In de eerste helft van de negentiende eeuw steeg het aantal bewuste kindermoorden geleidelijk om een hoogtepunt te bereiken in de periode 1835-1839. Nadien volgde een periode van lichte daling om in de periode 1860-1864 nog eens een piek te bereiken. Het laatste kwartaal van de negentiende eeuw is gekenmerkt door het grootste aantal vonnissen van kindermoord. Voor de periode 1897-1900 is er geen enkel geval van kindermoord meer bekend bij het Oost-Vlaamse assisenhof. In het jaar 1896 zijn er het grootste aantal vonnissen van kindermoord per jaar uitgesproken: tien. Over het algemeen kan men stellen dat in de tweede helft van de negentiende eeuw (96 gevallen) kindermoord frequenter voorkwam dan in de eerste helft (75 gevallen). De kindermoorden gepleegd in Oost-Vlaanderen bedragen twintig procent van het totaal aantal kindermoorden in België in de periode 1832-1900.

Tabel 2: Het aantal kindermoorden tegenover het aantal geboorten per Belgische provincie voor de periode 1831-1860.³²

<u>Provincie</u>	<u>Kindermoorden</u> <u>(1831-1860)</u>	<u>Geboorten</u> <u>(1831-1860)</u>
<i>Antwerpen</i>	26	374.226
<i>Brabant</i>	30	683.801
<i>Henegouwen</i>	46	606.197
<i>Limburg</i>	20	704.856
<i>Luik</i>	25	669.629
<i>Luxemburg</i>	16	442.726
<i>Namen</i>	7	158.026
<i>Oost-Vlaanderen</i>	65	170.468
<i>West-Vlaanderen</i>	69	242.369
<u>TOTAAL</u>	<u>304</u>	<u>4.056.798</u>

5. Wurging, verdrinking of levende begraving

"Gisteren noen heeft een waschvrouw in de Coupure het lijk van een boorlingsken, dat er kwam aangedreven, uit het water getrokken.³³"

Een vrouw die van plan was haar baby te doden trachtte zo veel en lang mogelijk haar zwangerschap te verbergen. Indien de moeder haar kindje zelf niet wilde doden, werd ze onder druk van familie, werkgever of vrienden verplicht haar zwangerschap geheim te houden. Indien meerdere mensen op de hoogte

³² *Exposé de la Situation Royaume 1830-1860.*

³³ *Gazette van Gent, 3-4/06/1859.*

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

waren van de zwangerschap, verhoogde de kans op ontdekking. Zowel de bevalling als de doding van het kindje gebeurden in zeer heimelijke privé-sferen. De geboorte vond plaats op een eenzame en afgelegen plaats. De moeders konden via een smoesje de werkplaats verlaten of bevielen in het holst van de nacht. Om de kans op betrapping zo klein mogelijk te maken moesten ze zeer snel te werk gaan. Niemand mocht het kind immers horen huilen. De meeste vrouwen gingen onmiddellijk na het baren gewoon weer aan het werk. Alle sporen werden netjes uitgewist. Op allerlei manieren en plaatsen werden het lijkje en de nageboorte opgeborgen. Omdat alles vrij snel moest gaan en de mobiliteit nog gering was, stemde de plaats van de moord vaak overeen met de vindplaats van het lijkje. Al deze door de dader gehanteerde technieken tot het ontlopen van een veroordeling maakten de uiteindelijke ontdekking van een kindermoord bijzonder hachelijk.

Het vinden van een kinderlijkje was in bijna de helft (44 procent) van alle gevallen de aanleiding om een gerechtelijk onderzoek te openen. De vinder bracht het lijkje naar het politiecommissariaat of gaf een plaatsbeschrijving door aan de veldwachter. Na de ontdekking van een lijkje leverde een rondvraag in de buurt reeds een mogelijke dader op. De veldwachter of de gemeentelijke politie lichtte het gerecht in over het gepleegde misdrijf. Bij het ontbreken van de aanduiding van een mogelijke dader werd het onderzoek gestaakt. Naast het vinden van een lijkje kwamen 25 procent van de gevallen aan het licht door het initiatief van de omgeving om de politie in te lichten over een gepleegde kindermoord. E.B. werd verklikt door haar vroedvrouw. Ze vroeg in 1892 haar vroedvrouw een middel om een vrucht af te drijven. Door dit verzoek kreeg de vroedvrouw argwaan. Op het vooropgestelde tijdstip van de bevalling verwittigde de vroedvrouw de veldwachter. De veldwachter ging het gerucht onderzoeken en stelde vast dat de kindermoord reeds gepleegd was.³⁴

Zeer kenmerkend voor de ontdekking van kindermoord is het belang van een publiek gerucht. De gerechtelijke diensten werden in meer dan tien procent van de gevallen gealarmeerd door een openbaar gerucht dat de ronde deed in de gemeente. Het nagaan van dit gerucht leidde in vele gevallen tot verrassende resultaten. Bij het horen huilen van een kind of het staken van de beroepsactiviteiten wegens hevige buikkrampen, werd de veldwachter ingelicht. Iemand die op een ongewoon uur passeerde met iets in de hand of plots zeer mager was, werd onmiddellijk verdacht.

“Moeder vrijgelaten na bekentenis zeven jaar oude babymoord.”³⁵

³⁴ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, doos 708, dossiernummer 7430.

³⁵ Het Nieuwsblad, 07/01/2000.

Niettegenstaande de beperkte communicatiemiddelen kwam het gerecht in 75 procent van de gevallen binnen de week in actie. De snelheid en efficiëntie waarmee de gemeentelijke politie te werk ging en de samenwerking met het gerecht zorgde voor de ontdekking van vele kindermoorden. De start van het onderzoek duidde niet meteen op de onmiddellijke aanhouding van de dader. Verschillende daders sloegen op de vlucht wanneer ze ontdekten dat het gerecht en de politie hen op de hielen zat. Ook het blijven volhouden van leugens kon het gerechtelijk onderzoek aanzienlijk vertragen.³⁶ C.J. beweerde lange tijd dat ze haar kind had toevertrouwd aan een onbekende vrouw.³⁷

“Deze morgen heeft men uit de Leye, tussen de Zuivelbrug en het Sluizeken, het lijk van een pasgeboren kind opgevist.”³⁸

Opdat de misdaad van kindermoord niet zou uitlekken, moest aan twee voorwaarden voldaan worden. Ten eerste moest de vrouw haar zwangerschap negen maanden verborgen houden. In de tweede plaats moest ze onmiddellijk na de geboorte het lijkje van het kind laten verdwijnen. Het was zeer moeilijk om na te gaan welke vrouwen erin slaagden de zwangerschap verborgen te houden. Vrouwen trokken met een uitvlucht elders naartoe om er te bevallen en het kind te doden. Zelden namen ze iemand in vertrouwen. De manier waarop men het lijkje liet verdwijnen was veel makkelijker te achterhalen omdat ze in alle dossiers expliciet wordt omschreven. De meest gehanteerde middelen tot het laten verdwijnen van het kinderlijkje waren onderdompeling (in gracht, mestput of waterput), begraving, achterlating, verberging en verbranding.

“Onmiddellijk na de bevalling verstikte ze het kind met een handdoek.”³⁹

De methode om het lijkje te laten verdwijnen kwam niet altijd overeen met de methode van doding. Bij de methode van doding wordt een onderscheid gemaakt tussen de actieve en passieve methodes. De actieve manieren kwamen duidelijk meer voor dan de passieve. De meer gruwelijke manieren zoals het in stukken snijden, koken of braden van het kind komen in de dossiers niet voor.⁴⁰ In Brabant werd in 1881 een pasgeboren meisje levend gekookt en uitgebeend. De dader verstopte de lichaamsdelen van het kind in afvoerbuizen in het huis waar ze werkte.⁴¹

³⁶ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, dossiernummers: 2938, 3481, 4019, 4130, 4822, 7111 en 7592.

³⁷ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, doos 426, dossiernummer 4421.

³⁸ *Gazette van Gent*, 21/06/1850.

³⁹ *De Morgen*, 03/11/1999.

⁴⁰ STEVERLYNCK (C.), “Gevaarlijke meiden en meiden in gevaar”. In: *Upstairs, downstairs, dienstpersioneel in Vlaanderen 1750-1995*, Gent, 1996, p.152.

⁴¹ DE VOS (C.), “*op.cit*”, p.87.

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

Tabel 3: Methode van doding.⁴²

Passieve methode:	11
– verlating	9
– onvoldoende verzorging	1
– ongeluk	1
Actieve methode:	132
– verdrinking	43
– wurging	36
– verstikking	33
– slagen+andere brutaliteiten	13
– levend begraven	5
– verbranding	1
– medicijnen	1
Onbekend	28
<u>TOTAAL</u>	<u>171</u>

6. Onzichtbare slachtoffers

“Wij ondergetekenden Van Meerhaege Polydore en De Graeve Honoré gerechtelijke geneesheren te Audenaarde, wij zijn vandaag zes november 1888 gekomen naar de gemeente Mooregem op verzoek van de heer Jules Léger, onderzoeksrechter te Audenaarde om een autopsie uit te voeren op het lijk van een pasgeboren kind om de doodsoorzaak en de staat van het lijk vast te stellen en te onderzoeken of het kind levend is geboren, op tijd en of het geleefd heeft. 2. Aan de hand van een lichamelijk onderzoek bij M.T. het tijdstip van de geboorte vaststellen. Het onderzoek op het kind geeft ons de toestemming volgende conclusies te trekken. Besluit: Het kind is op tijd en levend geboren en het heeft geleefd. Dit spruit uit: het uitwendig onderzoek nr. 1 en het inwendig onderzoek der borstkas nrs. 1, 4 en 6 en uit de waterproef der longen. De dood is veroorzaakt door ademberooving bij middel van verdrinking. Dit spruit uit: het uitwendig onderzoek nr. 2 en inwendig onderzoek der borstkas nrs. 2, 3 en 5 en uit het onderzoek der lijksopening.⁴³”

De gegevens over het slachtoffer van kindermoord werden vooral gehaald uit de autopsieverslagen van de gerechtelijke geneesheren. De geneesheren werden in de eerste plaats aangeduid om de doodsoorzaak vast te stellen, na te hebben bewezen dat het kind geleefd had. Indien het kind ouder dan één week was, kon men zonder het uitvoeren van een autopsie vaststellen dat het kind geleefd had. De huid, de longen en beenderen waren immers gegroeid. Indien

⁴² *Rijksarchief Beveren-Waas, Hof van Assisen Oost-Vlaanderen 1810-1899.*

⁴³ *Rijksarchief Beveren-Waas, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, doos 692, dossiernummer 7363.*

het kind onmiddellijk na de geboorte was vermoord, was de levensvatbaarheid moeilijker te achterhalen. In meer dan 85 procent van de gevallen kon bewezen worden dat het kind geleefd had bij de geboorte. Bij twee zuigelingen kon men niet vaststellen of het kind werkelijk geleefd had. Het lijkje van het kind van B.V. werd pas één week na de moord in een gracht gevonden. Daar het lijkje reeds verrottingsverschijnselen vertoonde, kon men niet met zekerheid vaststellen of het kindje geleefd had.⁴⁴ In het geval van L.T. was het kind reeds overleden bij de geboorte. Zij werd beschuldigd van het plegen van een vrijwillige miskraam.⁴⁵ J.B. werd enkel beschuldigd van poging tot moord daar het kind nooit vermoord is. Ze werd betrappt door de huisvrouw tijdens het plegen van de kindermoord. Het kindje kon op het nippertje van de dood gered worden.⁴⁶

Hoe oud de slachtoffers precies waren, was moeilijk te achterhalen. Aan de hand van de staat van de longen en de huid moest de leeftijd bepaald worden. Uit het onderzoek blijkt dat de meeste kinderen onmiddellijk na de geboorte werden omgebracht. In slechts zeven gevallen was het kind ouder dan enkele maanden. Drie slachtoffers hadden hun eerste verjaardag reeds bereikt. Terwijl er over de leeftijd van het slachtoffer steeds enige twijfel bleef bestaan, konden de gerechtelijke geneesheren in de meeste gevallen het geslacht met zekerheid optekenen. Uit het onderzoek blijkt dat iets meer jongens dan meisjes werden vermoord. Uit de motivatie van de dader blijkt dat het geslacht van het kind geen rol speelde bij de beslissing het te doden. De burgerlijke staat van het kind werd afgeleid uit de status en verklaringen van de ouders van het kind. Bijna 90 procent van de slachtoffers van kindermoord waren onwettige kinderen.

7. Delinquente ouders

De historisch-pedagoge Carine Steverlynck verwijst in haar definitie van kindermoord reeds naar de dader. In de inleiding van haar "Kleine martelaars" omschrijft ze kindermoord als de moord op een pasgeborene gepleegd door een ongehuwde, jonge vrouw. Verder beperkt ze de groep van daders door te zeggen dat vooral dienstmeiden zich aan kindermoord vergrepen.⁴⁷ Deze ongenueanceerde visie is niet gebaseerd op systematisch onderzoek op basis van gerechtelijke archieven. Bij het bekijken van het profiel van de Oost-

⁴⁴ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, doos 475, dossiernummer 4803.

⁴⁵ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, doos 486, dossiernummer 4889.

⁴⁶ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, doos 469, dossiernummer 4766.

⁴⁷ STEVERLYNCK (C.), *Kleine martelaars...*, p. 7-12.

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

Vlaamse daders wordt deze definitie deels weerlegd. Het gaat zeker niet in hoofdzaak om dienstboden en de vrouwen waren ook niet per definitie jong of ongehuwd.

Uit het onderzoek blijkt dat drie situaties frequent zijn. In 145 van 171 gevallen is de moeder van het slachtoffer hoofdverdachte en handelt ze alleen. In veertien van de 171 gevallen wordt de moeder van het slachtoffer bijgestaan door een medeplichtige.⁴⁸ In twaalf gevallen is iemand anders dan de moeder van het slachtoffer hoofdverdachte. In alle twaalf gevallen handelde deze hoofdverdachte samen met een medeplichtige, nooit alleen.⁴⁹ In iets meer dan tien procent van de gevallen was de vader van het slachtoffer betrokken bij de kindermoord. Om deze reden kan men kindermoord niet beschouwen als een seksegebonden delict. In geen enkel geval was een vreemde betrokken bij het plegen van een kindermoord. Daar in alle gevallen één van beide ouders steeds betrokken waren bij de kindermoord, lijkt de term ouder-gebonden delict hier op zijn plaats.

“Dinsdag is de genaamde Rosalie Stichelbaut, oud 29 jaren, dienstmeid te Petegem vrijgesproken.”⁵⁰

Zeer algemeen kan men stellen dat het bij kindermoordenaars om een vrij homogene groep van criminelen gaat. Meer dan 80 procent van de kindermoorden zijn gepleegd door een vrouw alleen. In de meeste gevallen was de moeder van het slachtoffer de hoofdverdachte. De vrouwelijke hoofdverdachten die voor het Hof van Assisen moesten verschijnen, hebben heel wat gemeenschappelijke kenmerken. De vrouw was geboren en woonachtig in de provincie Oost-Vlaanderen. Ook de kindermoord werd in bijna alle gevallen op grondgebied van deze provincie gepleegd. De vrouwelijke hoofdverdachte was vooral zelf een wettig kind, ongehuwd⁵¹ en gemiddeld 27,5 jaar⁵². Ze was vaak werkzaam in de textielsector of werkte als dienstmeid voor de landbouw. Ze behoorde meestal tot de laagste sociale klasse. Ze was behoeftig, ongeschoold en werd door het gerecht omschreven als landelijk. De zwanger-

⁴⁸ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, dossiernummers: 3481, 4418, 4477, 4548, 5406, 5606, 5802, 7000, 7111, 7324, 7344, 7510 7527.

⁴⁹ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, dossiernummers: 4134, 4580, 4636, 4763, 4959, 5177, 5624, 5818, 5958, 7430, 7499 en 7533.

⁵⁰ *Gazette van Gent*, 07/06/1850.

⁵¹ Meer dan 75 procent van de vrouwen waren op het moment van de misdaad ongehuwd. Iets meer dan 50 procent van de ongehuwden had nog geen kinderen, terwijl bijna 23 procent van de ongehuwden verschillende onwettige kinderen had.

⁵² Dit onderzoeksresultaat bewijst dat kindermoordenaars niet per definitie (zeer) jong zijn.

MIEKE HEIRMAN

schap was meestal het resultaat van éénmalige seksuele betrekkingen. De meeste vrouwen pleegden slechts één (ontdekte) kindermoord, waardoor er van recidivisme geen sprake kan zijn. De moeders van het kind bevonden zich in bijna alle gevallen in een zeer slechte sociale positie. Ze hadden te kampen met een enorme grote druk en angst voor oneer.

In iets meer dan tien procent van de gevallen was de vader van het kind betrokken bij het plegen van de kindermoord. De vaders van de slachtoffers waren in de meeste gevallen onbekend bij het gerecht (bijna 60 procent). Sommige vrouwen bekenden dat hun werkgever (bijna zeven procent) of een losse vriend (bijna 25 procent) de vader was van het kind. De vaders van de slachtoffers kwamen in het onderzoek zowel als hoofdverdachte als medeplichtige voor. De vader van het kind moet in alle gevallen beschouwd worden als moreel medeplichtig, ook al bood hij geen actieve hulp bij de uitvoering van de misdaad zelf. De mannelijke hoofdverdachten waren in de meeste gevallen, net als de vrouwelijke, geboren en woonachtig in Oost-Vlaanderen. De vaders van de slachtoffers waren meestal zelf een wettig kind, ongehuwd, gemiddeld 40 jaar en veelal landbouwer van beroep. De mannelijke beschuldigten stammen zowel uit de laagste als middelste sociale klasse. Hun graad van geletterdheid was eerder laag. De mannelijke beschuldigten stonden er op financieel vlak beter voor dan de vrouwelijke.

8. Doodstraf, dwangarbeid en vrijspraak

Uit het onderzoek is gebleken dat kindermoord vooral gepleegd werd met voorbedachten rade. In meer dan 85 procent van de gevallen gaven de hoofdverdachten toe dat de kindermoord gepland werd tijdens de zwangerschap. Geen enkele voorbereiding werd genomen voor de komst van een baby. Er werd geen kamer ingericht en er werden geen kledjes of luiers gemaakt of aangekocht. Het niets klaarmaken voor de komst van een baby duidde reeds op de voorbedachtheid. J.M. verklaarde dat ze op 29 april 1818 haar zuigeling door onvoorzichtigheid in de Moervaart liet vallen. Het was niet haar bedoeling om het kind te doden. Uit het dossier blijkt de J.M. niets had voorbereid voor de komst van een baby.⁵³

Naast de voorbedachten rade is het van belang te weten waarvan de dader beschuldigd werd. Niet in alle dossiers met op de buitenkant "kindermoord/infanticide" werd uitsluitend naar de misdaad van kindermoord zelf verwezen. Er bestond in de negentiende eeuw in Oost-Vlaanderen heel wat willekeur en onzekerheid, zowel bij de bevolking als bij het gerecht zelf,

⁵³ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, doos 300, dossiernummer 3184.

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

over wat het begrip kindermoord nu precies inhield. Eén vrouw werd beschuldigd van een poging tot kindermoord daar ze tijdens het versmachten van het kind betrappt werd door de huisvrouw.⁵⁴ Enkele anderen werden beschuldigd van kinderverlating met de dood tot gevolg.⁵⁵ Het was voor advocaten zeer moeilijk om cliënten, beschuldigd van kindermoord, te verdedigen. De beschuldigten zelf gebruikten weinig verdedigingsargumenten om een zware straf te ontlopen. Enkel het argument dat het kind doodgeboren was, werd frequent gehanteerd.

Bij de bestraffing van de moeder van het kind als hoofdverdachte was de jury vrij tolerant. Bijna 40 procent van de vrouwen werd vrijgesproken. Blijkt dat de juryleden en de rechter de vrouwen liever lieten gaan, dan hen een té zware doodstraf op te leggen. Niettegenstaande op kindermoord de doodstraf stond, werd amper vijf procent van de vrouwen er werkelijk toe veroordeeld. Meer dan 50 procent van de vrouwen werd veroordeeld tot enerzijds gevangenisstraffen (30 procent) en anderzijds dwangarbeid (twintig procent). Alle medeplichtigen van de moeder als hoofdverdachte werden vrijgesproken.⁵⁶ Van de andere dan de moeders als hoofdverdachte kreeg bijna 30 procent de doodstraf. Nog eens 30 procent kreeg ofwel een gevangenisstraf (vijftien procent) ofwel dwangarbeid (vijftien procent). Het gerecht was duidelijk minder tolerant indien de vader van het kind of een man de kindermoord pleegde. De medeplichtigen van deze andere hoofdverdachten waren in de meeste gevallen de moeder van het kind. Zij werden in 85 procent van de gevallen vrijgesproken.

Het onderzoek naar de bestraffing van kindermoordenaars heeft aangetoond dat in de praktijk vaak mildere straffen dan de doodstraf werden uitgesproken. Ook vele strafzaken werden doorverwezen naar de correctionele rechtbanken. Indien de bewijsvoering te wankel was, kregen de hoofdverdachten een lichtere straf. Indien geneesheren uit de autopsie niet konden afleiden of het kind geleefd had, kon men niet van moord spreken. Verder was het gerecht bereid rekening te houden met de sociale situatie van de hoofdverdachte. Leugens, voorbedachten rade, een slechte reputatie en het op de vlucht slaan tijdens het proces konden de straf alleen verzwaren.

⁵⁴ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, doos 469, dossiernummer 4766.

⁵⁵ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, dossiernummers: 4477, 4959, 5771.

⁵⁶ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen, dossiernummers: 3481, 4418, 4421, 4477, 4548, 5406, 5606, 5802, 7000, 7111, 7324, 7344, 7510 en 7527.

9. Armoede, radeloosheid en schaamte

Alvorens zelf een poging te ondernemen tot het verklaren van kindermoord, geef ik eerst een overzicht van de motieven die de beschuldigten zelf opgaven.

Tabel 4: Motieven van kindermoord.⁵⁷

Pathologische redenen: Krankzinnigheid/depressie	0
Economische redenen:	12
– Armoede/ellende	8
– Angst voor ontslag	3
– Onvoldoende inkomsten	1
Psychosociale redenen:	46
– Schaamte	18
– Verlaten door geliefde	7
– Radeloosheid	5
– Verbergen van ontrouw	5
– Angst voor familie	4
– Onder dwang	4
– Afdwingen van huwelijk	3
Geen antwoord	113
<i>TOTAAL</i>	<i>171</i>

Uit de tabel blijkt dat een groot aantal vrouwen geen motief kon bedenken voor het plegen van een kindermoord. De economische en psychosociale motieven leken een meer belangrijke rol te spelen dan de pathologische. De constante economische onzekerheid leek bij vele kindermoordenaars te leven. Acht vrouwen beweren dat ze hun kindje hebben vermoord omdat ze het niet meer konden bieden dan armoede en ellende.⁵⁸ J.O. pleegde in 1838 een kindermoord op haar vierde onwettig kind. De vrouw vond haar inkomsten te laag om nog een extra mond te voeden.⁵⁹ Drie dienstmeiden pleegden kindermoord uit angst voor ontslag.⁶⁰ Ontslag betekende voor een dienstmeid immers verlies van onderdak, inkomen en voeding. De overlevingsdrang vormde in de negentiende eeuw nog een duidelijke prioriteit tegenover de opvoeding en verzorging van een kind. De sociaal historicus George Rudé

⁵⁷ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen Oost-Vlaanderen 1810-1899.

⁵⁸ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen Oost-Vlaanderen, dossiernummers: 4943, 5956, 5958, 7312, 7450, 7486 en 7532.

⁵⁹ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen Oost-Vlaanderen, doos 469, dossiernummer 4763.

⁶⁰ *Rijksarchief Beveren-Waas*, Hof van Assisen Oost-Vlaanderen, dossiernummers: 4507, 5766 en 7207.

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

beschouwt kindermoord dan ook als één van de meest voorkomende vormen van sociale overlevingscriminaliteit.⁶¹

In meer dan 25 procent van de gevallen worden echter psychosociale motieven opgegeven. De schaamte voor onwettigheid bleek het meest voorkomend. De angst voor sociale afkeuring was bij vele beschuldigten zeer sterk aanwezig. Sommigen hadden angst voor maatschappelijke uitstoting terwijl anderen zich vooral tegenover hun familie schaamden. De beschuldigten schaamden zich voor hun ongeoorloofde seksuele betrekkingen die uitmondde in een onwettig kind. Door de sociale druk en angst voor oneer zaten de veelal jonge moeders in een slechte positie.

10. Medicalisering en psychologisering van kindermoord

In het begin van de twintigste eeuw bleven kindermoord en moederliefde nog altijd naast elkaar bestaan, al was het kindermoordcijfer reeds sterk gereduceerd.

*Tabel 5: Kindermoord voor het Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen in de periode 1900-1934.*⁶²

<i>1900-1904</i>	5	<i>1920-1924</i>	2
<i>1905-1909</i>	3	<i>1925-1929</i>	2
<i>1910-1914</i>	5	<i>1930-1934</i>	2
<i>1915-1919</i>	3		
<i>TOTAAL</i>			<u>22</u>

De kenmerken van de vroeg twintigste-eeuwse kindermoorden komen op het eerste gezicht grotendeels overeen met de negentiende-eeuwse. Terwijl in Frankrijk kindermoord in het tweede en derde kwart van de twintigste eeuw nog op grote schaal werd toegepast⁶³, begon in België het aantal kindermoorden vanaf de jaren dertig sterk te dalen. Na de Tweede Wereldoorlog was het kindermoordcijfer voor het eerst in de geschiedenis wezenlijk anders dan het Middeleeuwse cijfer.

Carine Steverlynck duidt vooral de verdwijning van het beroep van dienstmeid, de meer liefdevolle omgang met kinderen en de verdwijning van de

⁶¹ RUDE (G.), *Criminal and victim: crime and society in early nineteenth-century England*. Oxford, 1985.

⁶² Rijksarchief Beveren-Waas, Hof van Assisen van Oost-Vlaanderen 1900-1934.

⁶³ LEAUTE (J.), *Recherches sur l'infanticide*. Paris, 1968.

voedsterindustrie en levensverzekeringen aan als de belangrijkste oorzaken voor de daling van het aantal kindermoorden.⁶⁴ Volgens Kathlijn Willekens raakte door de slogan van het Neo-Malthusianisme "Minder kinderen een beter leven geven" het fenomeen geboortenbeperking verspreid. Een vrouw kon bewust voor het moederschap kiezen, waardoor enkel gewenste kinderen op het juiste tijdstip werden geboren. Gewenste kinderen liepen veel minder het risico slachtoffer van kindermoord te worden.⁶⁵ Volgens Karen Célis daalde de natuurlijke steriliteit van vrouwen door het gebruik van contraceptie, het toepassen van abortus en fenomenen als industrialisatie en verstedelijking. Hierdoor werden minder kinderen geboren waardoor de kans op een kindermoord verkleinde.⁶⁶

Op het einde van de negentiende eeuw veranderde de houding tegenover het kind en kwam er aandacht voor alle bedreigingen tegenover de kinderen in de sociale politiek. De bescherming van het kind werd een maatschappelijke aangelegenheid en sociale plicht voor de gehele bevolking. Er werden in alle steden kinderkribbes en zuigelingenconsultaties opgericht met het oog op het onderricht van de laagste sociale klasse. Ze kregen raad omtrent hygiëne, verzorging en voeding. In de materniteitsinstellingen werden arme en eenzame vrouwen bijgestaan tijdens en na de bevalling. In de periode 1890-1920 werden verschillende nationale en internationale congressen en verenigingen omtrent kinderbescherming en -mishandeling opgericht. In maart 1904 werd de eerste vereniging ter bescherming van het kind, Ligue nationale belge pour la Protection de l'Enfance du premier Âge, opgericht. In 1913 was de kinderbescherming de reden tot het oprichten van een internationaal congres. In 1919 werd het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn opgericht. Terwijl de beleidsmakers en politici verdragen sloten, wetten stemden en maatregelen uitvoerden, raakte de bestrijding van kindermoord algemeen verspreid. De professionele kindercare was geboren.⁶⁷

Vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw werd om verschillende redenen kindermoord minder frequent gepleegd. Naast de frequentie zijn ook de vorm en context grondig veranderd. De Australische criminologe A. Wilczynski behandelt in haar boek "Child Homicide" de verschillende aspecten van de twintigste-eeuwse kindermoorden.⁶⁸ Kindermoord wordt in het boek als fatale vorm van kindermishandeling omschreven. Wilczynski deelt de fatale vormen van kindermishandeling nog verder in in vier soorten die elk een aparte

⁶⁴ STEVERLYNCK (C.), "op.cit.", pp.7-12.

⁶⁵ WILLEKENS (K.), "op.cit.", pp.60-128.

⁶⁶ CELIS (K.), "Abortus in België, 1880-1940". In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 26, 1996, pp.201-240.

⁶⁷ STEVERLYNCK (C.), "op.cit.", pp.281-285.

⁶⁸ WILCZYNSKI (A.), *Child homicide*. London, 1997.

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

benaming krijgen.⁶⁹ In het tweede deel van het boek worden de motieven tot het plegen van een kindermoord in zes categorieën onderverdeeld.⁷⁰ De motieven verlatenheid en ongewenstheid komen nog steeds voor, maar toch worden ook vele andere motieven aangehaald voor het plegen van een kindermoord als gevolg van de veranderde maatschappelijke context. Voorhuwelijkse betrekkingen, onwettige kinderen en het ongehuwde moederschap lijken gedeeltelijk of zelfs volledig sociaal aanvaard te zijn.

In het derde deel van het boek overloopt de criminologe de algemene kenmerken van de daders en slachtoffers. De kindermoordenaars zijn over het algemeen dichte familieleden van het slachtoffer, weinig vreemden. De daders zijn meer van het vrouwelijk geslacht dan van het mannelijk. De daders zijn vooral jong en getrouwd of samenwonend. Met jong worden hier vaak tienermoeders bedoeld die niet klaar zijn voor het jeugdige ouderschap dat hen te wachten staat. De daders stammen uit de laagste sociale klasse: financiële problemen door werkloosheid, weinig sociaal contact en ongeschoold.

In het laatste deel van het boek wordt de misdaad gereconstrueerd en de bestraffing besproken.⁷¹ Vanaf de jaren '70 werd de strafrechterlijke bestraffing meestal vervangen door een langdurige psychologische behandeling en begeleiding. Kindermoorden worden gepleegd in een vlaag van zinsverbijstering. Ook postnatale depressies worden vaak in verband gebracht met kindermoord. De kindermoordenaars worden ontoerekeningsvatbaar geacht op het moment van de misdaad en krijgen na een psychologische behandeling een tweede kans in de maatschappij.

De Australische criminologe plaatst het fenomeen in een geheel nieuwe context. De frequentie, vorm, kenmerken en bestraffing van kindermoord zijn eigen aan de twintigste eeuw. Terwijl in de negentiende eeuw kindermoord de oplossing bij uitstek bleek voor het laten verdwijnen van een onwettig kind, lijkt het in de twintigste eeuw om de zwaarste vorm van kindermishandeling

⁶⁹ Vormen van *fatale kindermishandeling*:

1. Battered child-syndroom
2. Shaken baby-syndroom
3. Munchausen by proxy-syndroom
4. De moord op een kind als gevolg van seksueel of ritueel misbruik

⁷⁰ Zes soorten *motieven* voor het plegen van een kindermoord:

1. Verlatenheid
2. Ongewenstheid
3. Kind is lastig en ongehoorzaam
4. Ouder voelt zich afgewezen door kind
5. Altruïstische motieven
6. Psychose

⁷¹ WILCZYNSKI (A.), "*op.cit.*", pp.69-115.

te gaan. In de negentiende eeuw werd met verschillende verzachtende omstandigheden rekening gehouden. Heden lijkt enkel de ontoerekeningsvatbaarheid van de dader aanvaardbaar voor het verklaren van kindermoord. Na de criminalisering van kindermoord in het begin van de negentiende eeuw (1811), lijkt kindermoord nu bovenal gemedicaliseerd en gepseudologiseerd.

11. Conclusie

De actuele belangstelling voor de uitzonderlijke gevallen van kindermoord in de late twintigste en vroege eenentwintigste eeuw spoorde historici vanaf de jaren '70 aan om het fenomeen te bestuderen in historisch perspectief. De onderzoekers stelden vast dat het doden van kinderen reeds in de vroege oudheid op grote schaal werd toegepast. Kindermoord bleek een fenomeen van alle mensen, tijden en culturen. De maatschappelijke context, wetgeving en bestrijding van kindermoord verschilden sterk per regio en historische periode. De diversiteit van waarden en normen maakte het onmogelijk om het begrip kindermoord te omschrijven voor de hele geschiedenis.

Napoleon Bonaparte maakte in zijn strafwetboek van 1810 van kindermoord een aparte misdaad. De juridische omschrijving van kindermoord bracht echter geen einde aan de willekeur en onzekerheid over de inhoud van het begrip. De criminalisering van kindermoord zorgde er wel voor dat de misdaad na eeuwen van onverschilligheid deel ging uitmaken van het maatschappelijk discours. Kindermoord werd vanaf dan door de meesten ervaren als een bedreiging voor de samenleving die men moest proberen beperken en voorkomen. De criminalisering van kindermoord zorgde er ook voor dat heel wat gerechtelijke assisendossiers ontstonden die systematisch onderzoek mogelijk maakten.

Het onderzoek naar kindermoord in de negentiende eeuw in Oost-Vlaanderen leverde 171 gevallen op. In de meeste zaken werd een kindermoord ontdekt door het vinden van een lijkje. Ook het publiek gerucht of de boodschappen bij de veldwachter waren belangrijke informatiebronnen voor het ontdekken van een kindermoord. De gegevens omtrent de slachtoffers van kindermoord werden gehaald uit de autopsieverslagen van de gerechtelijke geneesheren. Naar schatting was de leeftijd van de slachtoffers in de meeste gevallen slechts enkele uren. Bijna alle slachtoffers waren onwettige kinderen.

De meeste kindermoorden werden gepleegd door vrouwen. In de meeste gevallen was de moeder van het slachtoffer de hoofdverdachte. Ze was zelf een wettig kind, ongehuwd en gemiddeld 27,5 jaar. Ze was vaak werkzaam in de textielsector of als diensmeid voor de landbouw. De vrouwelijke beschuldigen waren ongeschoold en behoeftig. De zwangerschap was het resultaat van éénmalige seksuele betrekkingen. In tien procent van de gevallen waren

ONZICHTBARE SLACHTOFFERS

mannen, veelal de vaders van de slachtoffers, betrokken bij de misdaad. De betrokken mannen waren ongehuwd, gemiddeld 40 jaar en veelal landbouwer van beroep. Daar in alle gevallen één van beide of beide ouders betrokken waren bij de kindermoord, kan men van een ouder-gebonden delict spreken.

Uit het onderzoek is gebleken dat er weinig consequentie zat in de bestraffing van de kindermoordenaars. Indien de moeder de hoofdverdachte was, werd ze meestal vrijgesproken. Was het de vader die de kindermoord pleegde, dan werd vooral de doodstraf uitgesproken. Zeker is dat de meeste kindermoorden met voorbedachten rade werden gepleegd. De beschuldigten gebruikten weinig verdedigingsargumenten om een zware straf te ontlopen.

Het achterhalen van het motief bleek de moeilijkste opdracht van de analyse. De beschuldigten wisten zelf vaak niet waarom ze de kindermoord hadden gepleegd. De constante onzekerheid over de economische toestand leek bij vele kindermoordenaars te leven. Ook vele beschuldigten schaamden zich over hun niet gewettigde seksuele betrekkingen die uitmondten in een onwettig kind. De kindermoordenaars bevonden zich op het moment van de misdaad door de enorme sociale druk en angst voor oneer in een zeer slechte positie.

Al deze specifieke kenmerken maakten het mogelijk om een eigen definitie van kindermoord op te stellen, geldig voor alle kindermoorden uit het negentiende-eeuwse Oost-Vlaanderen. Kindermoord was de moord op jonge, onwettige kinderen gepleegd door één van beide ouders om economische of psycho-sociale redenen. Dat deze definitie zeer tijds- en plaatsgebonden is, bewezen de studies naar kindermoord in de twintigste eeuw.

Door de veralgemening van contraceptie en de sociale aanvaarding van abortus en het ongehuwd moederschap worden nu vooral gewenste kinderen geboren. De uitbouw van de sociale kindgerichte politiek heeft op het einde van de negentiende eeuw voor de daling van het aantal kindermoorden gezorgd. Naast de frequentie zijn ook de vorm en context omtrent kindermoord aan grondige veranderingen onderhevig geweest. Kindermoord wordt vandaag beschouwd als de ergste en meest fatale vorm van kindermishandeling. Kindermoord is grotendeels uit de criminele sfeer gehaald en in een medisch-pathologische context geplaatst. Enkel de ontoerekeningsvatbaarheid van de dader kan als verklaring voor de misdaad dienen. Kindermoordenaars worden eerder langdurig psychiatrisch en psychologisch behandeld dan strafrechtelijk veroordeeld. De typisch negentiende-eeuwse vorm van kindermoord verdween stilaan uit onze samenleving.